

**Collatie Van P. Cornelius Hazart Priester der Societeyt
lesv**

Hazard, Cornelius

Antwerpen, 1663

Tweede Deel. Wordt bethoont dat Partij uytgheveeght heeft een
merckelijck stuck vande twaelf artijckelen des Gheloofs.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-71452](https://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:hbz:466:1-71452)

ghen Exodus 20. v. 23. segghende: Ghy en sult nevens my
gleene silvere, noch goudene goden maecten; daer
gheeft hy immers klaer te kennen van wat heel-
den hy spricht / te weten van goudc ende silvere
Goden, ergo van afgodische beelden. Nu tot noch
toe en heeft Partijc niet kunnen bethoonen / dat
wy onse beelden houden/oft eerlen als Goden/soo
heeft se ons / oock in dit stuk tot noch toe / ten
onrechte beschuldigh. **Dit** sp alleentjick gheseyt
n't voorbygaen. Ick home nu tot het tweede
Deel.

TWEEDÉ DEEL.

Wordt bethoont dat **Partijc** uytghe-
veeght heeft een merckelijck
stuck vande twaelf artijckelen des
Gheloofs.

Eer ikc home tot de sake selve / moet sckre
ven thonen van wat authoer tept / de
twaelf artijckelen (welck men ghemeyn-
lijck het Symbolum noemt) zijn hy Partijc
Dit sal ons eerst segghen Joannes Calvijn
lib 2. Instit. cap. 17. §. 19. Mae dat hy de boozseyde Ar-
tikelen upgheleypd hadde / seght hy: Ick noeme
dese Artikelen Apostolisch, ende en ben daer-en-tus-
schen niet forghuldigh wie den Autheur zy. Sy worden
voorwaer met groote eendrachtigheydt der ouder Schrij-
veren aen de Apostelen toeghescriven: moghelyck om
dat sy-schachten van de Apostelen in't ghemeyn be-
schreven, ende in't openbaer ghebrachte te zijn: Icken
twijf sel daer niet aen, dat dese artikelen terstondt van
den eersten oorspronck der Ghemeynte, ja oock van der
Apostelen tijdt aen, zijn als ghemeyne, van een-jeghelyck
ghepre-

ghepresen belijdinghe, aenghenomen gheweest, o ft. men
schoon niet en weet van wien sy haren oorspronck ghe-
hadt hebben, Ende het is waertschijnselijck, dat sy niet en
zijn van eenen mensche eyghentlijck beschreven, de wij-
le het openbaer is, dat sy vande uiterste ghedachtenisse
aen, zijn onder alle godtsalighe, in groote, ende heylige
authoriteit gheacht geweest. Het ghene daer wy sonder-
linghe, en boven al moeten achte hebben, dat is hier in,
buiten twijfelinghe: te weten, dat de gantsche historie
van ons gheloof, in korte, en met wel onderscheyden or-
deninghe, daer in verhaelt wordt, en dat daer gheen dingh
in vervadt en is, dat niet en zy met vaste ghetuyghenis
der Schrifte vaste verschelt.

Ten tweeden. Guilielmus Perkinsius in *Explie. Symb.*
pag. 503. seght / dat dese twaelf Artijckelen zijn een
kort begrijp van 't ghene men moet ghelooven van Godt,
ende van syne Kercke, by een vergadert uyt de Schrifte,
ende dat hier de Apostelen hare leeringhen in't kort heb-
ben vervadt in't nieuwe Testament, ghelyck de Leeraers
van 't oude plachten te doen met de stukken van hare
Religie.

Daer nae seydt hy/ dat sy oock wel ghenormt
moghen worden / het Woerde, ende Waerheydt
Godts.

Hier uyt blijkt mi van wat authorsteyt die
Symbolum is/ te weten/dat alles wat daer in wort
begrepen moet gheloost worden / als lidende
niet van eenen mensche, soo Calvijn seght / maer van
der Apostelen tijdt af.

Mu dan/de questie is/ oft Partije niet een mer-
kelijk stuk van dese Apostoliche Artijckelen
upghebergh heeft? Ich segghet dat haer? vracghe
ghy welch? ich antwoorde:

HY IS NEDERGHAELT TER HELLEN.

Ghy sulc my segghen / dit staet i mits upe-
druckelijck in onse Artijckelen: Ich antwoorde/
voor so veel als de letters/ en woorden en gaet/
't g waer / maer voor so veel raeckt den epghen
Apostolischen sin / ende verstandt / so is't on-
waerachtigh. Aenghemerkt nu / dat het Ghe-

Loof niet kan ghegront worden op de woorden/ende letters alleen / maer op den waeren / ende echthighen sinder woordien/ indien ich kan bewijzen/ dat Partie den waeren ende echthighen sin van dese woordien niet en heeft / soo sal ich bewisen hebben / dat sp dit soo merckelijck stuk heeft metter daet uytgheeschapt. Want ghe-looven sp hier in niet / dat d'Apostelen hebben gheloofst/ soo en hebben sp dan den selven Artikel des Gheloofs niet / die d'Apostelen hebben gehabt: om dit t'achterhalen/ soo moeten w onderzoeken eerst wat Partie hier van gheloof / ende daer nae / wat d'Apostelen hier van hebben ghe-loofst.

Dese woordien dan: Christus is Nederghedaelt ter hellen, heeft Joannes Calvijn Lib. 2. Inst. cap. 16. § 10. alsoo verstaen: Dat by de strengigheydt des Goddelijken oordels ghevoelt heeft, om dat hy soude sijnen torn stillen, ende sijn recheveerdigh oordeel ghenoggh doen. Hierom moest hy oock met de helsche heyt-krachten, ende verschrickinghen der eeuwigher doot ghelyck handt teghen handt strijden: **V**olgheng d' opinie dan van Calvijn, Nederdalen ter hellen, is hier te segghen/ bevaughen **Z**ijn met foodantighe benauwtheden/ ende verschrickinghen/ ende vreesse/ jae wanhope/ doch sonder sonde / als de verdoende sielen onderstaen in de helle.

Aan indien ghp Calvijn waeght / wanneer Christus begost heeft neder te dalen ter hellen? hy antwoordt §. 12. als hy badt in het hofcken / dat den kelck van sijn lijden van hem soude voor-by-gaen. **T**ot hier toe Calvijn.

Laet ons nu Perkinsum hoozen: desen in Explie, Symb. pag. 679. Hy is nederghedaelt ter hellen, dat is, seyt hy/ als hy stiert aen het Cruys, heeft ghevoelt, ende gheleden, de smerten, ende benauwtheden der hellen, oft van de volkomen gramschap Gods, die over sijn siele hingt. **W**eleke uytlegginghe over-een-komt met het woordt Gods, ende dit is de ghewoonlijcke uytlegginghe op desen artikel van de Kercke. **W**at hier van is/ jullen wpp darr naer sien.

Hier mede komen over een den Heydelberghschen, ende Hollandischen Catechismus aende 44. Vra-
ghe, ende is dese: Waerom volght daer nae, afgedaelt
ter hellen? antwoorde: op dat ick in mijn hooghste aen-
vechtinghe versekert zy, ende my gantschelyck vertroo-
ste, dat mijnen Heere Jesus Christus door sijn onuyt-
sprekelycke benau, theyd, smerte, verschrickinghen, en
hellsche quale, in welck hy in sijn gantsch lijden (maer in-
sonderheydt aen't Cruys) gheloecken was, my van der
helichet benauwtheydt ende pijne verlost heeft.

Nu moerten wy sien, oft dit gheborlen van Parti-
je over een komt mit het Woordt Gods, en oft die
de ghewoontlycke uytlegghinghe is vande oude, ende
heden-daeghche Kercke. soo als wy Perkin sius boven
hebben hoozen segghen: Indien ick kan contra-
tie bewijzen van alle bepde / soo sal ick bewesen
hebben niet alleenlyck dat Perkin sius hier heeft de
waerheypdt ghespaert/maer naemlyck (ighene
ich hier voor hebbe) dat Partijs een merckelijck
stuck vande twaelf Artikelen des Ghelooss up-
gheveeght heeft.

Wat aengaet het Woordt Gods: Ick gheve aen
Partijs te lesen / de heele Schature van't nieuwe
Testament / beghinnende van't eerste Capittel
Matthæi, tot het leste van't Boeck der Openbaringhe;
en indien sy my ergheng rene plaetsse alleen kan
aenwijzen / daer ghele dt Woordt / dat Christus de
Heere/de verschrickinghen, end wathope der verloende
sielen, soo Calvijn seght: oft de smerten, ende be-
nauwtheden der hellen, soo Perkin sius seght; oft de
hellsche qualen, soo den Catechismus seght/gheleden/
ende onderstaen heeft aen't Crups / ende dat die
begost hebben in't hofken / als Christus hadt / daer
den beker van hem soude passen / soo Calvijn
seght: Indien segghe ick Partijs maer rene sooda-
nghe plaetsse in het heel nieuwe Testament aen-
wijzen kan/soo gheve ick haer de vicerie / maer
ick ben sekert dat sy niet machtigh en is dit te
doen / soo ben ick dan sekert dat haer gheboelen/
aengaende het nederdalen Christi ter hellen / niet

over-een-komt met het Woordt Godts. Laet ons
nochtans hoorz/ hoe Partijc dit tracht te bewijzen.

Guilielmus Perkinisius dan/ seght voor eerst pag. 679.

In het Woordt Godts/ seyd hy/ worden/ door
de helle, dichtwyls verstaen/ helsche benauwtheden:
Maer staet dat? hy antwoort: In't eerste boeck Sa-
muelis c.2 v.6. Wat staet daer? Godt doodt, ende maect
levendigh, hy doet ter hellen nederdalen, ende hy doet
weder op-komen: Dzaegh ick van Perkinisius, wat hy
hier verstaet door de helle? Hy antwoort: Het
graf. Wat is dan te segghen: Hy doet de menschen ne-
derdalen ter hellen? dat is/ seyd hy/ hy doet seghe-
voelen de benauwtheden des doodts, oft ghelyck den
Dordtschen Bijbel seght Num. 22. Hy brengtse in de
uyterste benauwtheyt. Wat verstandt sal myt dese
Schristuer-plaetse kunnen sineden 't gevoel van
onse Partijc? ick hooze Partijc wel segghen/ dat ne-
derdalen ter hellen, hier te seggen is/ ghevoelen de be-
nauwtheden des doodts, oft komen in uiterste benauw-
theden, 't welch hy oock bekennen van Christo, de
wijle hy geseydt heeft/ dat sijne siele mistrostigh was
rotter doot; maer en binde niet/ dat het te seggen is/
lijden de smerten, verschrickinghen, benauwtheden, wan-
hope der verdaemde sielen, oft de helsche qualen: 'twelc
Partijc, met dese schristuer-plaetse most beuinzen/in
Christo geschiedt te zijn aen't crung/ende begost in
het hofschijn; dat en bewijst sy hier niet/ ergo haet
ghevoelen en komt niet over-een met dese eerste
Schristuer-plaetse. Laet ons dan hoorzen de
tweede.

Dese staet/ seght den hoorsepden Perkinisius P/18.
v.6. Hier en binde ick gheene andere woorden/oock
selve in den Dordrechtschen Bijbel, als dese: De ban-
den der helle hebben my omringheit, ende de stricken des
doodts hebben my bejeghent. Dzaegh ick van Perkin-
isius, wat verstaet ghy door de banden der helle? Hy
antwoort: De droefheden des doodts: soo is dit dan
de selve schristure met de eerste/oversulc/ als men
seght dat Christus neder-ghedaelt is ter helle, soo en
soud' dit niet anders te segghen zijn/als/ hy heeft
ghelyck

21
Gheleden de droefheden des doods: **I**g dit bewijzen/
dat hy gheleden heeft de smerten, verschrickinghen,
benauwtheden, wanhope der verdoemde siele, oft de
helsche qualen? **H**oo en komt dan het ghevoelen
van Partie mede niet over-een / met dese tweede
Schrifstuer-plaetse.

Perkinsius wel merckende dat dit niet vast en
gingh/keert hem tot eenen anderen sin/en verklari-
nghe/hy is neder-ghedaelter hellen, seydt hy/ dat is
te segghen: Als hy ghestorven, ende begraven was, is hy
ghevangen ghehouden gheweest in het graf, ende dry
daghen bewaert van de doodt. **W**it wat Schrifstuer-
plaerent bewijst ghy my dat?

Ich bewijse dat/seyt hy/ten eersten, iupt *Actor. 2.*
v. 24. daer Petrus seght: Godt heeft Christum opge-
weckt, onthonden hebbende de droefheden des doods.
Tig selter dat Godt dat ghedaen heeft: maer
seght Petrus niet meer als dat / ter sondt voeght
hy daer by v. 27. dat Godt de siele Christi niet ghe-
laten en heeft in de helle. **H**ij spreekt dan eerst van't
lichaem Christi, ende seght/dat Godt dit niet ghela-
ten en heeft in't graf / oft inde doodt ; daer nae
spreekt hy van de siele Christi, ende seght/dat Godt
de selbe niet gheheten en heeft inde helle. **I**g dit
soek te segghen/ dat het lichaem Christi niet ghe-
bleven en is in't graf ? maer ik en kan niet sien
hoe men dooz de siele, kan het lichaem verstaen/niet
meer als dat men dooz wi: kan verstaen swaert, en
dooz dagh, den nacht.

Hier op antwoordt den Dordrechtschen Bijbel
Num. 53. dooz de siele Christi , wordt hier verstaen
den gheheelen Christus: soo dat den sijn is/ ghelyck
den selben Bijbel seght Num 54. Dat Christi siele, dat
is Christus, doch nae sijn lichaem in't graf gheleghen
heeft, tot op den derden dagh. **H**oe sal ik dit al-te-
mael samen knoopen ? Christi siele, is eerst te seg-
ghen/den gheheelen Christus, ende nochtans 'tig te
segghen / Christus nae den lichame, dat is maer
ten deele ; wie sal dit kunnen begrijpen ? wat re-
delijck verstant kan hier voldaen worden? want/

B 3 **W**ordt

Wordt dooz de siele Christi , verstaen / den heelen Christus : hoe worter dan Christus dooz verstaen maer ten deele / dat is / naer sijn lichaem ? Wordt hy maer ten deele verstaen / hoe wortet hy ten geheele verstaen ? nyt dese woestughe ende verwertinghe van Partije , siet men klaer dooz de oogh / dat dese Schriftuer-plaetse haer niet een sierken baten en kan.

Dach tek thoone dit noch voorder : Wat wilt ghy? wilt ghy / dat men dooz de siele verstaen / epghentlyck de siele Christi alleen / oft den gheheelen Christus , oft wel sijn lichaem alleen ? leght ghy/sijn lichaem ? Wie heeft oyt ghehoort / oft in de Schrifture ghelesen / dat men dooz de siele het lichaem verstaet / dat is / soo ik ghesepdt hebbe/dooz witt/sijn art verstaen/ende dooz licht/dupster ? seght ghy dat men dooz de siele den gheheelen Christus verstaen moet ? ik bekenne / dat op verschepden plaeisen vande Schrifture/dooz de Siele / den heelen mensch wordt verstaen : Doch / dit en kan hier niet wesen : want den heelen Christus , en is in't graf niet geweest / ten zp dat ghy niet de ondekters / oft heypdenen segghen wilt / dat de sielen der dooden / oft rusten in't graf niet de lichaamen / oft daer onrent blijven swieren ; 'twelck ich weet / ghy niet en sult doen ; want ghehelyck ghy selve wel siet / daer en kan niet ongherynder wesen / als de siele Christi . Samen niet sijn lichaem dyp daghen op te sluyten in't graf : als van den H Petrus seght / dat Godt de siele Christi niet laeten en sal in de helle / hy en kan hier dooz niet verstaen / dat hy den heelen Christus niet en sal laeten in't graf : want den heelen Christus en is in't graf niet gheweest / om dat hy daer alleen gheweest is / nae sijn lichaem . Wilt ghy dan ten lesen / dooz de siele verstaen hebben / epghentlyck de siele Christi alleen ? soo moet ghy nyt dan een ander plaetse gaen soeken / pacr Godt / de siele Christi , niet gheheten en heeft / dese plaetse nocht Petrus doen ; Hier dooz en kan het graf niet verstaen woren /

16.000

den / soo nu bewesen is / noch oock den hemel:
want sulcx en is nopt in Schrifture ghehoort/
noch oock alleen de plaece der verdoemde , ghelyck
van selfs bliekt. Soo moet dan Partijc hier bes-
kennen / dat dese voorsepde Schriftuer-plaetse
haert niet en kan dienen / oft dat de siele Christi
gheweest is in eene plaetse / die noch het graf/
noch den hemel/ noch de plaetse vande verdoem-
de was / ende hier mede valt oock hare leste opf.
nie in dypghen / als niet over-een-komstigh met
de Schrifture / die sy hier brengt tot haer voor-
deel.

Perkinsius wist eben-wel syne opinie voordcr
bevestighen met de woorden vanden Patriarch
Jacob Genes. 37. v. 35. daer hy segdt: Ick sal met rouw
nederlanden tot mijnen sone Joseph inde helle , dat is/
segdt Perkinsius(met den Dordrechtschen Bijbel) in't
graf.

Maer dit en kan oock niet bestaan : want hoe
kost Jacob segghen / dat hy tot sijn sone soude
dalen in't graf, daer hy voort seker hiel / dat sijn sone
sone in't graf niet en was/om dat hy ghelyck
meynde / dat hy van een wilde beesten verscheurt/
ende opghe-eten was ? Hy en kost oock dooz de
helle niet verstaen de plaece der verdoemde : Want
ghelyck den Dortschen Bijbel Num. 58. seer wel be-
merckt Jacob en gheloofde niet/dat sijn sone in
die plaetse was ; veel min kan dooz de helle ver-
staen worden den hemel : Soo en dient dan we-
derom dese Schriftuer-plaetse Partijc niet / om
haer opinie van't nederlanden Christi ter helle , goedt
re maecken/oft te bevestighen.

Wat nu de redensighen aengaet/ die Calvijn in
dese materie voorstelt lib. 2. Instit. cap. 16. §. 10. 11. 12.
dat se een seder vry nae-sie / ende dooz-les / hy sal
met den eersten oogh-slagh bevinden/ dat hy niet
anders en segdt / als dat Christus de strengigheydt
des Goddelijcken oordeels ghevoelt heeft, dat hy niet de
helsche heyt-krachten ghelycken heeft, dat hy ghesla-
ghen, ende verdrückt is gheweest, dat hy in de plaece der

sondaren is borghe gheworden, onderworpen om alle de straffen te betalen, ende voldoen, die van hem mochten ghe-eycht worden, dat hy de doodt gheleden heeft die door de toornicheyt Godts wordt daa sondaren op-geleydt. Dat hy de swaricheyt der Goddelijcker stren-
gheydt ghedraghen heeft, ende van de hande Godis gheslaghen, ende verdiucht is gheweest, ende alle de ree-
kenen des toornighen, ende straffenden Godts heeft ghe-
voelt. Dat hy teghen de macht des duyvels, teghen de ver-
schrickinghe des doodts, en teghen de pijnen der hellen
ghestreden heeft. Dat hy eer den tijdt des doodts quam,
soo is beroert, ende droevigh gheweest inden gheest, dat
hy inden strijd begonste swaerlijck te verschrikken. Dat
hy als middelaer onse swaerheydt gheproeft heeft, op dat
hy te secrer gheneghen soude zyn, om den ellendighen
te hulpe te komen. En als hy dit ghebedt drymael her-
haelt: Vader is t moghelyck laet desen drinck beker van
my voor by gaen: is dat niet uyt ongheloovelijcke bi-
terheydt des herten ghekommen, bewijsende dat Christus
strengheden, ende swaerderen strijdt hadde dan teghen de
ghemeyne doodt. Is't dat nu jemant vraeght oft Christus
doe nederdaelde ter helle, doe hy baet om de doode
voor by te gaen? ick antwoorde, dat dit is het begin
gheweest, waer uyt men verstaen mach wat grouwehie-
ker, ende verschrikkelijcker benauwreydt hy gheleden
heeft, dēc hy bekende dat hy om oſſen't wille beschul-
digt stondt voor den rechter stoel Godis.

Hier kont ghy nu klaer sien/ beminster leser/ hoe
Joaenes Calvijn hier sich draeyt/ en went/ om ons
wys te maccken dat Christus de pijnen/ oft smit-
ten der helle/ in sijn passie/ ende crups heeft ghe-
leden.

Doch als alles wel singhessen/ ende overleyd
wordt/ in soo tene overvloedicheyt van ver-
schenden woordien/ ende manieren van sprekien/
en seght Calvijn anders niet/ als dat Christus voor
ons gheleden heeft onupsprekelijcke/ende upter-
ste smerten ende benauwreyden: dat is de heele
substantie van al sijn praeten/ en segghen: Iſſer
wel oyt jemant rechtsumtgh gheweest die daer
gen

een ghetwijffelt heeft? Wat nooit dan / niet soo
veele woorden/dit te willen indrucken? **Wij** seg-
ghen dan/ende bekennen met Christo, dat syne siele
droef is gheweest totter doodt: **Wij** bekennen niet
den H. Lucas, dat hy ghekommen is in eenen swaten strijd:
Wij bekennen oock syne benauwtheit die hy
hadde/als hy tot dypmael seyde: Vader, neemt des-
sen drinck-beker van my, desghelyctig oock / als hy
bloedt swertede: **Wij** bekennen ten lesten/dat hy
aen't Crups heeft gheroepen: Mijnen Godt! mijnen
Godt! waerom heb ghy my verlaten? **Doch** niet op
de wijsse als Calvijn **wilt** in Harmon. Ehang. ad cap. 27.
Marie te weten / dat hy alsdan van alle kanten soo ghe-
quelt is gheweest, dat hy overvalen zynde vande wan-
hop, ophielte van Godt te aenroepen, dat niet / maer
als verwondert wesende dat hy in sulcke strij-
den/ende benauwtheeden ghelaten wierdt. **Wie-**
mandt dan en heeft daer opt aen ghetwijffelt/dat
Christus niet gheweest zy in onuuptsprekelycke/en-
de upterste smerten ten tyde van syne passie/
maer dat dese smerten souden geweest zijn smer-
ten der verdoemde/ oft der helle/ namelijck Wan-
hop, (al-hoe-wel sonder sonde)soo Calvijn hebben
wil / ende dat dit soude bereekent worden / dooz
dese woorden: Hy is nederghedaelt ter hellen, dat en
heeft nopt semant bande rechtsinnighe gheseyt/
ende en is van Calvijn niet eene encktele
Schriftuer-plaetsse bewesen.

Wij allegh dat tot hier toe gheseyt is / blijkt/
mijns oordeels / soo klart als den middagh / dat
het ghevoelen van Partje aengaende de Nederdael-
linghe Christi ter hellen, uyt niet eene **Schriftuer-**
plaetsse alleen van't nieuw **Testament** kan goet
ghemaecte worden: want de twee **Schriftuer-**
plaetsen die Perkinsius voorstelt uyt 't oude **Testa-**
ment 1 Sam. 2. 8. ende Psal 18. 6. spreken alleen van
benauwtheeden des doodes, niet van helsche qualen,
oft smerten van de verdoemde. Ende de **Schriftuer-**
plaetsen die Calvijn voorstelt (uyt het nieuw
Testament Hebr. 5. 7. ende 4. 15. ende Luc. 22. 44. spre-
ken

ken alleen van seer groote/ende sware benauweden/ende strijden oock totter doodt / maer niet van wanhop, oft helsche qualen, verholghens en is dit ghevoelen van Partije in gheender maniere ghelyck-formigh aen de Schrifture ; welck het eerste was/dat ik bewijzen most.

Nu moet ik thoonen / dat het oock niet ghelyck-formigh is aen de ghewoonlycke uplegghinghe der kercke: want dese twee dinghen hadde Perkius opghenomen. Wy en kunnen dese uplegghinghe der kercke netghens anders hale/als by de leeraers der selve/beghinnende van der Apostelen tyden af tot op onse toe : Ick segge datter niet een en is geweest/die dese woorden. Hy is neder-ghedaelt ter hellen, verstaen heeft / van wanhop, oft helsche qualen, sae oock niet van enigsmerten, oft benauweden, die de Heere Christus soude gheleden hebben aen't Crups / oft elders / maer wel van eene nederdaltinghe tot eene plaetse/upt de welche de siele Christi verlost heeft/de rech:veerdighe Vaders/ die in't oude Testament / voor syne komste / hier op de wereld waeren gheschorven. Laet ons elck in't besonder sood Grieckische/ als Latynsche van ewe tot ewe hoozen spreken.

GRIECKSCHE VADERS.

Den H. Ignatius Anno 100 Ep. ad Trallian. Christus, sepdt hy is allre nederghedaelt ter hellen/maer is wederom ghekommen met eene menigte.

Den H. Irenatus, Anno 180, Lib. 5. cap. 31. De Heere is ghegaen tot het midden vande schaduwte des doods/daer de sielen van de overledene waerten.

Origenes, Anno 240, Hom. 15. in Genes. Den eenighrozen sone is in't eynde der eeuwen / voort de saligheyt der wereldt nederghedaelt ter hellen/ende heeft Adam daer uytgetrocken: want 't gheen hy tot den moordenaer heeft ghesepdt : Heden sult ghy met my wesen in't Paradijs, en is hem alleen niet

niet gheseyt geweest/maer oock aen alle de heylighen voor de welche hy ter hellen wou nedertghedaelt.

Deu H. Gregorius Neocæsar: Anno 260. orat. in Epiphani. Ick moet / seght Christus, nederdalen inde diepere der hellen / op dat ick die daer ulti trecke/ de welche daer ghehouden worden.

Eusebius Cæsariensis Anno 320 lib. 4. demonst. Evang. cap. 12. Als Christus aen sijn Vader gheseyt hadde: Ick bevele mijnen Gheest, ontbonden zynde van t'lichaem / is wech ghegaen / ende open brekenke de deuren vande verholenste duysternissen/ heest den wech open gedaen voor de dooden / die niet de handen des doods daer vast laghen.

Den H. Athanasius Anno 340. de Incarnat. Christi: Het lichaem Christi, als hy nu ghesloten was / en is niet voordert ghedraghen gheweest dan het graf; de ziele heeft de Helle doorgaen: het graf ontsinckt'ghene lichaemelijck was / de helle/ t'ghene on- lichaemelijck was.

Den H. Cyrillus Hierosolymit. Anno 360. Catech. 4. Illuminator. Christus is nederghedaelt ter hellen/ op dat hy daer ulti de rechtbeerdighe soude verlossen: want hoe soude hy willen/ dat de ghene/die over langhen tijt niet Adam ghesloten waeren/ gheene vryheyt en souden hebben/aenghemerckt dat hy begheerde / dat de levende sijne ghenade souden ghenseten/ alhoewel daer vele onder haer niet heyligh en waeren.

Den H. Basilius Anno 370. in Psal. 48. David voorzeyt openlyk de nederdalinghe Christi ter hellen/ als wesende die / de welche de ziele van desen Prophæet niet andere soude verlossen.

Den H. Epiphanius Anno 380. Hæresi 69. De Godt- heyligt wilde met de ziele nederdalen ter hellen/ om de saligheyt te wercken vande ghene die daer voor ons waren ontslapen / ick segghe van de heyligh Patriarchen.

Den H. Gregorius Nazianz. Anno 380 orat. quæ est 3. de Theol. Christus is neder-gedaelt ter hellene inde lept

lept de zelen om hoogh/ende klimt ten hemel.

Den H. Joannes Chrysostomus *Anno 400*. Hom. 4 in Marcum: *Dooy de komste des Salighmaeckers/ eer Christus de deuren des Paradys open dede met den Moordenaer / wierden alle de zielan der Heilighen gheleypdt nae de helle : ghelyck Iacob seght : Ick sal treurende , en suchende neder dalen ter hellen: daerom is den Heere ghestorzen / daerom is hy neder-ghedaelt ter hellen / op dat de zielan die daer ghevanghen waren / souden gheslacht werden.*

Philo Carpathius *Anno 420*. in Cantica. *Christus is ghegaen inden schoot der aerde/op dat hy de zielan der Heilighen / die daer des Salighmakers komste verwachteden / soude daer uyt-trekken/ ende onthinden / ende met hem lepden om sonder eynde te leven.*

Joannes Cassianus *Anno 430*. lib. 3. cap. 3. de Canonico diurn. orat. & Psalm. modo : *Christus ten neghen wren de helle doorgaende / heeft de dypsternissen/ dooy den glans van sijn licht / ende de ghevanghenisse der Heilighen / die daer ghesloten gehouden wierden / met hem mede-ghevoert naer den hemel.*

Den H. Cyrillus Alexandrinus *Anno 430* ad Theodos. Imper. de recta fide : *De Ziele Christi is neder-ghedaelt ter hellen / ende heeft haer verhoont aende gheesten die daer ghevanghen waren.*

Olympiodorus Diaconus *Anno 480*. in cap. 19. Job: *Hy is neder-ghedaelt in dat onderste landt schaps/ en heeft de zielan by-ghemaect / die daer ghevanghen laghen.*

Anastasius Sinaita *Anno 580*. lib. 5. de recta fidei dogmat. *Hy is neder-ghedaelt tot de onderste deelen der aerde / ende ghegaen in haer midden / om daer soo veel tijt over te brenghen / als het van noode was hy haer te blijven/ op dat hy de ghe die inde helle wierden ghesloten gehouden / sijn gracie/ende bystant soude toedienen:want de nederdalingshe ter hellen heeft haer vrucht gehad.* Want

Want Godt en doet niet te vergheess : maer op dat hy soude upsteyden de ghene die daer ghesloten waren / ende upghelept zijnde / soude om hoogh voeren/gaende haer voor / hy en heeft niet alleen te niete gedaende bederffelijckheyt der lichaemen in't graf / maer heeft oock vry upghelept up de banden der hellen / de ghevanghenisse der zielen.

Den H. Joannes Damasc. Anno 730. lib. 3. cap. 29. Orth. sdei. Daerom is de goddelijcke Ziele Christi ter hellen ghedaelt / op dat / ghelyck aen de gene die op der aerden waren / de sonne der rechtbeerdigheyt opghestaen is / alsoo oock de selve soude verschynen aen de gene / die onder de aerde saten in duisternissen en schaduwte.

Nicephorus Constantinopol. Anno 815. Ep. ad Leon. Iest gheloobe dat Christi lichaem in't graf is ghelept gheweest / maer dat hy met de Ziele is neder-ghedaelt ter hellen / om aen de gheesten / die inde ghevanghenisse waren (soo den Apostel Petrus verklaert) vrydom / ende verrijssenisse te verkondighen.

Theophylactus Anno 900. in cap. 23. Lucæ : Christus is met sijn ghemoet geweest in't paradijs / maer met de Ziele is hy neder-ghedaelt ter hellen.

Euthymius 1080. in Psalm. Job : De Heere heeft de ghesloten deuren der hellen ghebroken / also hy derwaerig neder-dalende / de vader / heeft up de ghevanghenisse ghetrooken / en vry ghemaeckt.

Theorianus Anno 1170. Ep. ad Sacerdotes : De Gritten en batten op den Saterdag niet / om dat op dien dach de zielen der rechtbeerdighen verlost zijn gheweest / terstont naer de neder-dalinghe des Heeren ter hellen.

Nicephorus Callistus Anno 1300. lib. 1. cap. 31. De sonne der rechtbeerdigheyt Christus, is met de Ziele alleen/afgescheiden wessende dooz de doodt van het lichaem / inde helle de zielen der rechtbeerdighen te hulpe ghekommen. Dese selve belijdenisse hebben inde voorgaende eenlyke ghedaen / die

die van Moorenlandt Anno 1530. die van Assyrien Anno 1552. die van Moscovien Anno 1570. ende die van Alexandrien Anno 1595.

LATYNSCHE VADERS.

Terrullianus Anno 200. lib. de anim. cap. 55. Christus
ten is niet eer opghekloommen tot het hooch-
ste der hemelen/voor dat hy neder-ghedaelt was
tot het leeghste der aerden / op dat hy sichsel-
ven daer soude mededreplen aende Patriarchen/
ende Propheten.

Den H. Cyprianus Anno 250. de unic. Christi. Chri-
stus neder-dalende ter hellen / heeft de gheba-
ghenisse van die van onsz ghevanghen waren/
wederom ghebracht.

Den H. Hieronymus Anno 390. in Psal. 15. Daerom
is Christus ter hellen ghedaelt / op dat hy sijn
upverkozen daer up soude werpen / ende den
dugbel binden.

Den H. Gaudentius Brixensis Anno 400 Tract. 8. de
lectione Exodi: Als t'lichaem Christi in't graf
ghelept was / de Godtheyd met de ziele neder-
dalende ter hellen / heeft vpt haerre plaerten ghe-
roepen de zielan der Heilighen / welkiers licha-
men ghetuught den Evangelist Mattheus verre-
sen te ziju. Nu / dat de ziele des Heiligen makers
neder-ghedaelt is om de helle te visiteren / en ge-
tuught niet alleen den bries vanden H. Petrus,
maer oock de Prophete van David

Den H. Augustinus Anno 450 Ep. 57. ad Dardan. vpt
dese woorden: Heden sult ghy mer my wesen in't Par-
adijs. en moermē niet meenk / dat he' paradijs in de
hemel is: want de mensch Christus Jelus en was
op dien dagh inden hemel nter / maer in de helle
nae de ziele / ende in't graf nae t'lichaem: want
dat t'lichaem op dien dagh ghelept is getweest in
het graf/ is vpt t'Evangelie klart: " aet dat de
zielan op dien dagh neder-ghedaelt is ter hellen/
verkondigh de Apostolische leere/aengesien dat
den

31
den H. Petrus Act. 2. daer toe ghebruyckt het getu-
gheniss der Psalmen : Ghy en sult mijne ziele niet
laten inde helle.

Item Ep. 99. ad Erod. Tijg seker ghenoegh / dat
de Heere ghesorben zynde nae den vleesche / ghe-
komen is inde helle : want men kan niet weder-
spreken de propheetie / die seght : Ghy en sult mijne
ziele niet laten in d' helle : t'welck op dat semandt
niet anders sonde verstaen / verklaert dit den H.
Petrus inde handelinghen der Apostelen , segghende:
dat hy de smerten der hellen ontbondē heeft, inde wel-
ke het hem onmoghelyck was ghehouden te werden.
Wie sal dan loochenen / dat Christus inde helle ge-
weest is / van de ghene / die ongheloovigh is?

Item lib. 20. de Civit. cap. 25. Ten schijnt uer
onghelyndelijck gheloost te worden / dat oock
de onde Heilighen / die inden tdekomenden Chri-
sto gheloost hebben / inde helle gheweest zyn/
maer in plaatzen seer verre ghelegen vande to-
menten der goddeloose / tot dat het bloedt Chri-
sti, ende sijn neder dalinghe tot de selve plaatse/
haer uptghetrocken heeft.

Item in Psalm. 85. De Heere was noch niet in-
de helle gekomen / om daer upt te trecken de zie-
len van alle de voorghegaen Heilighen / ende A-
braham was nochtang daer inde ruste.

Item tract. 3. in Joan. De ghene die aenden
Moordenaer heeft gheseyt: Heden zult ghy met my
wesen in't Paradijs; voor soo veel als hy mensch
was / sijn ziele most op dien dagh zyn inde hel-
le / sijn lichaem in' graf / maer voor soo veel als
hy Godt was / was hy over al / ende in't Pa-
radijs.

Dese ghetuighenis van Augustinus hebbe ich
wat meer willen uitzreyden / als die van ande-
re / om dat ick wel weet dat Calvijn hem hout
voor de ghetrouwste getuyghe vande oucheyt. ick ko-
me nu tot de andere.

Eucherius Lugdunensis Anno 410. lib. formul. Spi-
ritual. num. 35. Christus is begraven gheweest nae
den

den lichaeme / ende is ter hellen nedergedaelt na
de ziele.

Vigilius Tridentinus Anno 480, lib. 2. contra Eutychen.
Tis seker dat onsen heere Jesu Christus, op den
Drijdach ghekrupst wessende / op den selven dach
nederghedaelt is ter hellen / ende op den selven
daghe heest gheleghen in't graf / ende op den sel-
ven daghe heest gheseyt aenden moordenaer: He-
den sult ghy met my wesen in't Paradijs: sijn lichaem
dan en is op den dach in't Paradijs niet gewest/
noch inde helle / maer heest doodt gheleghen in't
graf: maer de ziele is dyp daghen inde helle ghe-
weest / ende niet in't graf. Wy segghen van dat
de heere heest gheleghen in't graf / maer alleen
met sijn lichaem / ende dat hy nederghedaelt
is ter hellen / maer alleen niet sijn siele / met de
Godtheyt vereenight blijvende.

Den H. Fulgentius Anno 500 ad Thrasimund. Reg. lib.
3. c. 31. Hy is nae de ziele inde helle gheweest son-
der smerten / ende hy heest nae den lichaeme ghe-
leghen in't graf sonder bederfelychheyt.

Den H. Primasius Anno 540. in cap. 2. Ephes. Onder
de acerde is de helle: die niet de ziele nedergedaelt
is ter hellen / is niet de ziele ende lichaem opge-
klommen ten hemel.

Den H. Gregorius Turonensis Anno 580. lib. 10. Hi-
stor cap. 13. Als Christus is ghekommen / de zielen
vande rechtbeerdigen / die tot sijn lijden toe vast
ggehouden wierden in de helsche ghevangenis-
se / sijn gheslaecht gheweest: want nederdaelende
ter hellen als hy niet een nieuw licht de duyster-
nissen heest overgoten / heest haerre zielen mede
uigtghelydt.

Den H. Gregorius Magnus Anno 590 lib. 13 moral. c.
15. Als onsen Schepper ende Verlosser / het slot
der hellen heest doorgaen / heest daer uigt-gelycht
de zielen der uigtverkoene.

Den H. Isidorus Hispal Anno 620. lib. 1. sentent. cap.
16. Daer de komste des Saligmakers / wierden
de zielen der Heilighen ggehouden niet inden he-
mel/

thel / maer inde helle / nochtans sonder phne / of-
te smerte ; om welke te verlossen / de Heere ne-
derghedaelt is ter hellen.

Het vierde Concilie van Toledo Anno 643. cap. 1. Hy
is nederghedaelt ter hellen / op dat hy de Heilighen / die daer vast wierden ghehouwen / soude
uptreken / ende het ghebiedt des doops over-
wonnen hebbende / is verrezen. Dit is het Ghe-
loof van de Catholickche kercke / dese belydenisse
bewaeren / en houden w.

Julianus Toletanus Anno 680. lib. 2. Prognost. cap. 4.
Christus en was noch niet ghekommen inde helle /
om de zielen van alle de voorgaende Heilighen
daer upto te treken / ende nochtans Abraham
was daer in ruste. Oft syn misschien twee hellen
gheweest / in d'eeue hebben ghetrust de zielen der
Heilighen / in de andere woorden ghephyngt de
zielen der goddeloos.

Beda Anno 700. in Psalm. 85. De alderheilighste
Ziele Christi is nedergedaelt ter hellen / op dat
hy de sijne daer upto soude lepden / de welche
wierden ghehouwen in duisternissen ; doch en is
daer niet ghebleven / maer niet triumph weder-
om ghekeert volghens dit : Ghy en salt mijne ziel
le niet laren inde helle.

Haymo Anno 810. in cap. 4. ad Ephes. Hy is niet de
ziele alleen nedergedaelt ter hellen / ende is niet
de ziele ende lichaem wederom ghericommen bo-
ven alle de heuelen.

Smaragdus Abbas Anno 970. ad Epistol. sexta post Pascha : Ois het Catholick gheloof / dat de
Heere nedervalende ter hellen / niet de ongheloo-
dighe / maer alleen sijne gheloodighe daer upto
treckende / tot het hemelsch rycht heeft ghe-
brachte.

Algerus Anno 1050. lib. 2. de Euch. cap. 8. Als het lichaem
Christi in't graf heeft ghesleghen / de ziele is
nederghedaelt ter hellen / om te verlossen de zie-
len der Heilighen.

Hugo Victorinus Anno 1130. lib. 2. de Sacram. part. 1.
C. cap.

cap. 11. De Ziele Christi is nederghedaelt ter hellen / het lichaem heeft gheleghen in't graf / de Godthept is ghebleven met alle heypde: soot is dan den persoon Christi nederghedaelt ter hellen/ maer nae de ziele alleen: want de ziele alleen is ter hellen nederghedaelt.

Den H. Bernardus Anno 1130, serm. 75. in Cant. De ziele Christi is eens ter hellen nederghedaelt / niet het bloedt: de ziele was het deel voor de gene die inde ghevangenis waren. Dat is een besoek-kinghe gheweest / de welcke gheschiedt is door de teghenwoordigheyt der ziele / als het lichaem op der aerden hinck sonder ziele.

Petrus Cluniacensis Anno 1140, lib. 4. Epist. 1. Indien w^p komen tot het Symbolum der Apostelen / alle Christelijcke tonghe helijdt / dat de Heere Jesus Christus ghestorzen is / ende begraven / ende nederghedaelt ter hellen: het was noodigh / dat de Ziele Christi sonde triompheren inde helle / ghelyck de menschelijcke nature over den duvel hadde ghetriompheert op der aerden / doo^r Christum.

Den H. Edmundus Cantuariensis Anno 1230, in speculo Eccles. cap. 13. De ziele Christi is ter hellen ne-
derghedaelt met de Godthept / om ons te ver-
lossen van de helsche ghevangenis / de wyle
het lichaem bleef in het graf / ende heeft met hem
upgetrocken de zielen / die sijnen wille op der
aerden hebben volbzacht.

Albertus Magnus Anno 1240, in cap. 11. March. De nederdalinghe ter hellen is een vande artikelen des Apostolischen Symbolums: want de neder-
dalinghe wort verbult in't verlossen der ghener-
die inde helle ziju.

Richardus Pampolitanus Anno 1300 in Symb. Apost. Christus is nae de ziele met de Godthept vereenight wesende ter hellen nederghedaelt: Hy is ghehaelt tot het voogborgh der heylige Va-
deren.

Ludolphus Saxo, Anno 1330, part. 1. Vita Christi c. 68.
Op

Op die ure dat onsen Saligmaker met ghebo-
ghen hoofde shuen gheest ghegheden heeft/laten-
de het lichaem aen't kruys/ is de ziele samen ver-
voeght met de godtheit / nederghedaelt / om de
helle te plunderen.

Den H. Laurentius Justinianus Anno 1430. de trium-
phali Christi agone cap. 22. Laetende sijn doodt lich-
aem in't graf / is nederghedaelt ter hellen / om
de Vaders/die daer gheselt waren in't lantschap
bande schaduwe des doodts/ uyt de ghevanghe-
nisse der slavernij te trekken.

Gabriel Biel Anno 1480. lect. 54. in Can. Missæ : Christus is nae de Ziele nederghedaelt ter hellen / op
dat hy de heylighen / die daer ghehouden wier-
den / soude verlossen / namelijck de Vaders/ en
de Propheten.

Petrus Galatinus Anno 1510. lib. 6. de arcana Cathol. verit. cap. 9. Christus heeft de helle gheroost / als
hy daer uyt-gelept heeft de zielen der heylighet
Vaderen.

Tot hier toe het ghemeen gevoelen bande hee-
le gantsche kercke van alle eeuwen / dat Christus
waerlijck met sijne Ziele nedergedaelt is ter hellen,
om de Vaders / die voor sijn komste ghesloten
waren/daer uyt te verlossen.

Doeght hier nu hy de ronde ende openbare be-
kentenis van Calvijn. lib. Inst. cap. 16 § 8 daer hy
siet : Niemant is r onder de oude Vaders, die niet en
melt vande nederd'linge Christi ter hellen : hoe wel met
verscheyden uitleggingen. Of dlt leste waerachtigh
is/ sullen wy daer nae sien.

Hoopt nu eens alle dese Vaderssamen/vter-en-
vijftig in't getal / behalven menige andere, en-
de siet / hoe dese allegaer / soo Grieksche/
als Latynsche / beghümende van der Aposte-
len rijden af / tot op onse toe / ghelyck als
een keten maechien nopt onderbroken / maer als-
tijt haer selven ghelyck / door een algemeen o-
ver-een-stemmighe van alle eeuwen / ende van
alle natten; dat dese woorden : Christus is neder-
ghedaelt

36
ghedacht eer' hellen, moeten verstaen worden van
eeue eughen / ende waerachtighe nederdalinghe
der Ziele Christi, als sy nu af ghescheyden was
van het lichaem.

Waer heeft dan Joannes Calvijn syne verklarings
gheghaelt / dat dit moet verstaen worden van
de heiliche qualen, smerten, beautheden, verschrikkingen,
jae waphope, dat Christus heeft onderstaen aan
het kruys / ende in syne passie? waer heeft Gui-
lielmus Perkinsius ghelezen / dat dit moet verstaen
worden / van't ligghen des lichaems Christi in't graft.

Wat nu in dese twee mannen maer een ghe-
tuigghenisse alleen voor den dagh en breughen/
tot voordeel ende bevestinghe van hare opinie.

Op het nieuwe testament en zyn se niet mach-
tigh een alleen voor te stellen: de twee plaetsen
die sy by breughen / en doen niet een hant te pro-
poolse. De heele gantsche Kercke beginnende van
der Apostelen tijden af / tot de tijden van Calvin,
en hebben voort van soodanighe uytlegghinghe
ghepeist / maer van heel contrarie. Doolgh dan
nootsakelijck / dat Partij een stuk vande twaelf
artikelen des Gheloofs uytgebeeghe heeft / het welch
vande heele Kercke altij / ende over al is ghe-
houden ghetweest: ende soo blijft het noch onwa-
rachthigh / t'ghene Perkinsius boven segde / dat syn
gheboelen / ofte dat van Calvin, over een komt
met het Woordt Godts, ende dat het de ghewoon-
lijcke uytlegghinghe is vande Kercke. Nu / om dese
Partij van alle kanten overtuughen / dat sy een
vande artikelen des Gheloofs uyt-gheschappt
heeft / soo gae ik dan voorders bewyzen / dat
de leere van alle die oude Grieksche / ende La-
tynsche Daders / van mij boven ghestelt / de selve
is niet de Leere vande Schriftuere: oversulep dat
de ware / ende eygen nederdalinghe vande Ziele
Christi ter helle / een artikel des Gheloofs is.

Ten eersten Lyc. 16. 12. Ende het gheschiedde, dat den
bedelaer stierf, ende vande Engelen ghedraghen wieet
inden

inden schoot van Abraham: Desen schoot van Abraham
en is noch de helle / noch den hemel; niet de hel-
le: want den bedelaer en is niet verdoemt ghe-
weest; niet den hemel / want niemand is mach-
tigh uyt Schriftuer te bewijzen / dat opt den he-
mel wort ghenoemt den schoot van Abraham, of
dat den schoot van Abraham wort ghestelt inde
plaetse vanden hemel / dit is dan eene derde
plaetse vanden hemel / dit is dan eene derde
plaetse gheweest daer Abraham was / ende daer
Christus nae toe ghegaen is.

Hoo leert oock ten tweeden den H. Petrus 1.3.18.
19. Christus is wel ghedoodt gheweest in't vleesch, maer
levendigh ghemaeckt door den gheest, in welcken geest,
hy oock henen ghegaen zijnde, de gheesten, die inde
ghevanghenisse waren ghepredicte heeft.

De verschepden beuerekinghen / die den Dor-
drechtischen Bijbel hier op maect / zijn te vergeefs:
wp houden't niet de Oudt-baderg van my hier
voor ghesteert / te weten / dat Christus, ghedoodt
sijnde aen't kruys met syne ziele / of gheest ne-
derghedaelt is tot de plaetse daer de Daderen la-
ghen om haer te verlossen' Siet/bouen.

Ten derden Zach. 9.15. O Sion! door het bloet u-
wes verbondts, hebbe ick uwe ghebondene uyt den
kuyl, daer gheen water en is, uytghelaten. Daer be-
kent den Dordrechtischen Bijbel, dat dit eene Pro-
phetie is/ die Christum raeckt/ende de verlossin-
ghe der menschen: dit en kau niet verstaen woz-
den vande verdoemde: want die en zijn nopt uyt-
ghelaten gheweest / noch mit vande Salighe/
noch oock vande sondaren / voor soo veel als is
ghetrocken sijn uyt t'ghewelt des duyvels, want
door den kuyl daer gheen water en is, en verstaet de
Schrifture nopt het ghewelt des duyvels, maer ee-
ne sekere plaetse; Psal. 28. ende 87. I. saia. 14. &c. Daar
isser dan eene plaetse behalven de helle / ende den
hemel / daer Christus de ghebondene uytghelaten
heest.

Ten vierden Matth. 12. 40. Ghelyck Jonas dry daghen
ende dry nachten was inden buyck des walyischs, alsoo
sal

sal den Sone des mensche dry daghen , ende dry nachten wesen in het herte der aerden: Hier door wort verstaen het midden der aerden , siet Ezech 27.4. soo en en sprecketmen dan hier niet van het Graf; want dit en was / in't midden der aerde niet / noch oock vande plaetse der verdoemden , want daer en heeft Christus niet gheweest / ergo van eene derde plaetse . daer hy de Vaders heeft uytghelaten.

Ten vijfden: Aelor. 2. 24. 27. David seght: Ghy en zult mijne ziele inde helle niet verlaten , noch ghy en zult ouen Heylyghen niet overgheven om verdervinge te sien. Hiet boven de Out vaders / die dese propheete verstaen hebben van het nederdalen der Ziele Christi . ende het verlossen der Vaderen.

Dit alles soo ghestelt wesende / ende vast gemaect: moeten wy hoozen / wat Partij voorschelt / om dit al ghemeen ghevoelen vande Kerk / ghecondeert op de Schrifture/ te bestrijden.

Voor eerst , dan soo wy ghehoort hebben/ seght Perkinsius dat door dese nederdalinghe/ moet verstaen worden het ligghen des Lichaems Christi in't graf

Hier laet ick Calvijn selve teghen bechten / ende antwoorden: ick bekenne. segt hy / §. 8. waerachtig te zijn , dat de helle dickmael voor het graf ghenomen wort , maer twee dinghen strijden teghen haere opinie, door de welcke ick lichtelijck beweeght worde, om anders te ghevoelen dan sy: want wat grooter onachtlaemheydt soude't zijn, een sake , die licht om verstaen, ende met klare duydelijcke woorden bewezen ware , daer na met duysterder woorden , meer te betecken , dan te verklaren ? want soo wanneer een sake wort met tweederley woorden op de selve plaetse uytgedrukt , soo betam'et dat de eerste woordē door de leste verklaret wordē ; maer wat verklaringe sal dat zijn, ist dat jemant aldus spreeckt : Christus is begraven, dat is te segghen , dat hy ter helle ghedaelt is ? Boven desen, en ist der waerheyt niet gelijck, dat in dit kort begrijp, daer inde voornaemste stukken des Gheloofs , met soo korte woorden, als moghelyck is , in een somma ghestelt zijn, soude hebben konnen

kennen suleke dobbelinghe der woorden komen,
die te vergheefs waren ; ende ick en twijfle niet , sy
sullen my licheelijck ghelyck gheven , die de saecke een
weynich neerstighlijck overleyt hebben.

Ich en hebbe niet / dat ick hter soude kommen
by voeghen : dese twee redenen van Calvijn, zijn
seer bondigh / ende bestandigh , hy heest hter sij-
nen discipel Perkinsium overstreden: en alsoo blijft
het valsch / dat dooz de nederdalinghe Christi ter hel-
len, moet verstaen worden / het liggen sijs lichaems
in't graf.

Ten tweeden / thooont Perkinsius in't laust en-
de breedt / in demonst. problem. Pag. 259, Wat desen ar-
tikel : Hy is nedetghedaelt ter hellen, hy veele Out-
vaders niet te binden en is / daer sy belijdenisse
doen van haer Gheloof.

Hier staen ick wederom den discipel met de
epghen wapenen van sijnen meester Calvijn, de
welcke/ alhoewel hy dit wel wist/ seght nochtans/
dat het nootsaekelyck is , dat een delen artikel plaeſte
ghegeven worde onder de andere ; om dat daer in een
nutte en weerdighe verborghentheyt eender seer groote
sake vervadt is. **I**tem: Daer zyn oock sommighe onder
de oude Leeraers die dit stukken niet voorby en gaen:
waer uyt men mach verstaen , dat het weynigh nae der
Apostelen tyden , onder de artikelen des Gheloofs ghe-
set zynde, niet en is terstont , maer merter tyt vande ge-
meinte ghebruyckt gheworden : Dit is voorwaer son-
der twyfle, dat het uyt t'ghemeyn ghevoelen aller godt-
salighen ghenomen is. **I**tem: Ist dat eenige menschen,
door eyghen sinrigheyt verhindert worden , dit onder
de artikelen des Gheloofs toe te laten : het sal nochtans
terstont klaer blycken, dat het de somma onser verlossin-
ghe soo seer aengaet , ende dat wy veel vande vrucht des
doots Christi verliesen, als wy dit stuk souden naelaten.

Hier is Perkinsius wederom van sijn meester
ten bollen betaelt / want alhoewel Calvyn wel
wist / dat dit stuk van veele Out-vaders was
naegheloren : soo wist hy evenwel dat het blijve/
niet alleen / om dat het ghenomen is uyt het ghevoe-

Ien van alle Godtsalige maer oock, om dat een weerdige verborghentherr van een seer groote sake vervad, ende dat wy veel vande vrucht des doods Christi ouden verlieten, indien het wert naeghlaten. Immers Galvijn leeu dat het een stuk is / t'welch het Geloobe raeckt.

Doch om niet herre te gaen / Perkinsius selbe (brekende t'ghene hy te boven ghehouht hadde) is mede van dat gheboelen *in expie*. Symb. pag. 631. Aenghesico, segt hy / dat dit stuk op alle tijden is gheweest inde Kercke, ende dat met over-een-stemmiche, ende approbatie vande algemeene Kereke Godts, inde een ghevoeglycke verklaringhe hebben kan, ten moet niet uytghedaen worden, tot t'verloock van sommighe.

Ten derden, seght Perkinsius, dat de *Oud-vaders* als sp segghen dat Christus ter helle is neder ghedaelt, hier door verstaen / dat dit gheschiet is / niet in persoon / maar dooz de verdiensten/ ende kracht van sijn lijden: om diu te bevestigen seght hy / dat Augustinus van diu ghevoelen is in Psalm. 85, maer den goeden man moet overtuught dooz alle de spreuken die wpt hier boven uyt Augustino selbe voorghestelt hebben: want voor eerst, seght desen b. *Leeract*, dat Christi ziele is ghedaelt nae de helle / als sijn lichaem in't graf lagh. Ten tweeden, bewijst hy dat uyt *Acto. 2*, ende Psalm. 15. Ten derden, segt hy / dat Christus derwaert ghegaen is / om de oude heilighen / die ghe loost hadden in den toekomenden Christum, daer uyt te trekken. Ten lasten, segt hy / dat hy ongeloo bigh is / die loochent / dat Christus in de helle is gheweest: etc. is dit te segghen / dat hy daer alleen is gheweest dooz de verdiensten / ende cracht van sijn lijden.

Voorders, seght Perkinsius, dat Durandus *lib. 3. sentent. dist. 22. q. 3*, ende den H. Thomas *part. 3. q. 52. art. 2*, segghen / dat Christus, niet persouelich / maar allern dooz mytwerckinghe / is gheweest, inde plaatse der verdoomde.

Doch wat doet dit hier te propoosse? want wpt en

en disputeren hier niet vande plaetse der verdoemde,
maer van een plaetse / daer de zielen vanne ons
de gheloovighe Vaders tot de komste Christi, be-
wachten wierde: welcke plaetse bequaemelijck ooc
de helle gheheten wordt / niet alleen om dat het
een plaetse was onder de aerde / maer oock om
dat sp misschien niet verre gheleghen en wagvan
de helle der verdoemde.

Ten vijfden, seght Perkinsius, de Vaders / die
gheloeert hebben / dat Christus in eghen per-
soon is ter hellen gedaelt / ende daer de Vaders
verlost heeft / en leeren dat niet als een artikel
des Catholijcken Gheloofs / maer als een opin-
nie die waertschijnelyck is.

Wat dit onwaerachtig is / blijkt ten eersten uit
den H. Augustinus, die deghene voor ongheloobi-
ghe houdt / de welck loochent / dat Christus met
sine Ziele nederghedaelt is ter hellen: hoe kan
hyse voor ongheloovighe houden / indien hy
meypnde / dat het gheen artikel des Gheloofs
wage.

Ten tweeden, den H. Irenaeus, Basilius, Chrysosto-
mus, Cyrilus Alexandrinus, Dorotheus, Damascenus,
Hieronymus, Gaudencius, Augustinus, Chrysologus,
Beda, ende andere meer / bevestighen dit niet ver-
schepde Scyftuer-plaetsen: hoe en is't dan geen
artikel des Gheloofs / t'welck van Godt selve is
upghespoken?

Ten derden, Het vierde Concilie van Toledo, seght/
dat dese Leere / het Gheloof is vande Catholijcke
Kercke: wat wilt ghy klaerder: wat magh des-
sen goeden Perkinsius praeten / dat de Vaders
dit niet voorghestelt hebben als een artikel des
Gheloofs?

Het leste argument van Perkinsius is dit / in ex-
plic. Symbol indien Christus ter hellen gedaelt is, of
dit moet g'echiede zijn, nae de Ziele, of nae den
lichame, of nae de Godtheyt. Autwoorde / alle de Out-
Vaders segghen / dat het gheschiedt is nae de
Ziele.

Wit en kan niet wesen/ seght Perkinsius: want de siele Christi, is daetelijck nae de doodt opgheklommen in't Paradijs, dat is tot den derden hemel, die plaatse van ghelucksaligheydt, ende eeuwighe blijdschap, soo als dese woorden luyden, gheseydt tot den moordenaer; Heden sult ghy met my wesen in't Paradijs, welcke woorden moeten verstaen worden, oft vande menschelijckheydt, oft van de siele, ende niet vande Godthedydt.

Ick antwoorde met alle de Oudt-vaderz boven van my gheciteert / dat Christus met syne siele terstont nae de doodt / niet opgheklommen en is ten hemel/maer neder-ghedaelt in de helle / ende dat hy niet syne Godthedydt is ghewest / ende hyt lichaem, ende hy de siele in de helle / oft hy nu van dese plaatse een Paradijs heeft ghemaect / dooz een besonderlijck verthoonen van syne Godthedydt/ ende mede-deplinghe van't Goddelijck aenshouwen aen die sielen/ die daer ghehouden wierden/ ghelyck vele meynen / oft dat dooz't Paradijs verstaen wordt eene plaatse van ruste/ ghelyck Augustinus, ende vele andere Vaderz/de plaatse daer Abraham was/ ghewoon zyn te noemen / en doet nietter sake. **W**it waghe ick alleen / oft ghy wilt wijzer wesen/ende de Schrifture beter verstaen/dan de geheele Catholijcke Kercke (soo hy de Grieksche/als by de Latijnsche) alijdt / en over al verstaen heeft? seght ghy dat jae? wat redelijck mensch sal de heele gansche Kercke van alle ryden laten vaeren / om te volghen uw' nieuw/ende particulier ghevoelen/dat gheenen meerderen gront en heeft in Schrifture/ dan ghy daer selve dooz u eghen vernuft / daer ulti verdicht / ende versiert?

Tot noch toe hebben my Perkinsius ghehoort: **N**u moeten my hoozen sijnen meester Calvijn,

Ten eersten seght desen *Lib. 2. Instit. cap. 16. §. 9.* Ick en weet niet hoe het gheschiedt is, dat de nae-komers ghemeynt hebben, dat onder de aerde een plaatse was, die welcke sy in't Latijn Limbus noemen. Maer hoewel dese fabel groote Autheuren heeft, ende heden van vele emstelijck

keijck beschermt wordt, soo en is sy nochtans niet anders dan een fabel,

Antwoorde. Is het fabel / ighene de heele gantsche Catholijcke Kercke / althij ende over al heeft gheleert: wat isser dan in de wreldt seker / oft waerachtigh? sal men dan alleen voor de waerheydt moeten aen-neimen / al wat Calvijn met syne discipelen leert / oock teghen de alghemeyne over-een-stemminghe vande gheheele Christene wereldt / oock met versheyden Schrifturen bevestigt?

Het is kinderheydt, seght Calvijn voorderg / de sielen der dooden te willen in ghevanghenisse besluyten.

Antwoorde. Noch meerder kinderheydt is't niet alleen te willen strinden teghen het ghevoelen van de gheheele Christene wereldt van alle tijden/maer oock teghen de woordien des Apostels Petri, die seght: dat de gheesten in ghevanghenisse waren, als Christus nu ghedoodt nae den Ichame/ met syuen gheest is derwaerig ghegaen. Welcke plaatse vele onder de Oudt-baderg oock hebben ghebruycht / om haere leere te bevestighen van het voorzorghert der hellen / ende Christi nederdaelinge derwaerig.

Ten lesten seght Calvijn: Wat noodt was het dat de sielen Christi soude nederdalen ter helle om die sielen te verlossen?

Antwoorde: Te vrachten/ wat noodt: in saecken die de Goddelijcke verholen heden raecken / is dwaesheypdt: sal een mensch van Godt vrachten/ waerom heb ghy dat soo ghedaen? de questie en is hier niet oft het noodigh was / maer oft het merter daer so ghescheldt is? de Schrifture op versheyde plaetsen / ende alle de Oudt baderg van alle tijden / ende ghewesten segghen dat jaer: oft het nu noodigh was / oft alleen veramelijck/ oft eerlycker voor Christo, dat sullen wy laten aan Godt: want andersing soo soude men oock konnen vrachten: wat noodt dat Christus juist van eenen sijnder Apostelen verraden wierdt? wat noodt/

44
noodt / dat hy van sijuen voornaemsten ghelobhent wierdt / kost hy dat niet beletten / wat noot dat hy wipst met doozien ghelkroont wierdt /
hy 't niet ghenoegh / om dese ende andere soodnighe dingen meer te ghelooven / dat wip schrywt **Scripture** / dat sy metter daet zyn geschiebde /

Door het besluut van dese teghentwoordighe
Handelinghe/ stelle sich dese vraghe voor/ een alle
Ghereformeerde, de wylle sy het in dese materie
houden met Joannes Calvijn, soo als blijkt uit de
44. Vraghe van haerden Catechismus.

Oft Joannes Calvijn heeft den opechten / ende
waeren sin ghehadte van dese woorden : Hy is ed-
erghedaelter hellen; oft wel/alle de Oudt-bader
beghinnende van der Apostelen tijden / tot one
tor/hebben den selven ghehadte ? Seght ghy dat
Calvijn hem gehadt heeft/ soo moest hy de Schrif-
ter hebben tot sijn boozbeel / om soo te ghele-
ven / de wylle hy het houdt voort een Schel-
stuck / dat Christus de helsche qualen gheleden heeft
immers versoecke alleen / dat my Patrije een
Schrifstuer-plaerse alleen / 139 myt 'tonde / 140
upt 't neutre Testament/sae eenen Oudt-bader
alleen voorstelle / die gheleert hebben / dat dese
woorden : Hy is ederghedaelter hellen, soo moeten
verstaen woorden / dat Christus in sijn lieden / en
voornamelick aan het Crups heeft onderschaen
Washope, helsche qualen, de smerten, benauwtheeden,
verschrickinghen, &c. vande helle : Ick weet datter
nopt semandi ghetweest is voort Calvijn, die soo
gheleert heeft : ick weet datter niet een enckle
Schrifstuer-plaerse is / die soo spreekt ; soo weet
ick dan/dat dit een versier sel is van Calvijn, die
volghengt dat de gheheele Catholijcke Kerke
van alle tijden ende ghetwisten / den echtgheen sin
hebben ghehadt van dese woorden : maer hier
door hebben sy verstaen/ende gheleert / dat Christus
met syne siele / waerlijck is nederghedael-
ter hellen / om te verlossen de sielen der Daderen
141
142

Desen sin heest Calvijn met de syne/uptgebeeght;
volgh dan/ dat hy uptgebeeght heeft een mer-
kelijck stuk van de twaelf artijckelen des Ghe-
loofsg.

Hier mede sal ick Partie laten bedencken / op
den eenen kant/hoe valschenlyck dat de Roomscche
Kercke beschuldigh wordt / wanneer men haer
toeschryft/dat sy een bande thien Gheboden upt-
gheschrappt heest: Ende op den anderen kant/hoe
sy gherust kan wesen in alle de andere stukken
van hare ghesindthegde / de wylle men haer be-
thooft voort de oogen / dat sy een merkelijck
stuk van't Gheloofte uptgebeeght heest / ende
in de plaeſte geselt een soodanigh/dat nopt voort
de ryden van Calvijn, soo laugh als de Christelijc-
ke weyelde ghestaen heest/ ghehoort is ghetweest.

F I N I S.